

O. Felcman, E. Semotanová: Kladsko, proměny středoevropského regionu. Historický atlas

Aleš Nováček

Ondřej Felcman, Eva Semotanová: Kladsko, proměny středoevropského regionu. Historický atlas. Univerzita Hradec Králové a Historický ústav AV ČR, Praha 2005, textová část 194 s. + mapová a obrazová část 51 volných listů + CD-ROM. ISBN 80-7286-066-6

Dosud vcelku „statické vody“ nabídky atlasových prací historicko-geografického charakteru „rozčeřilo“ v nedávné době ediční počín, který by si zasloužil být představen nejen odborné veřejnosti. Historický atlas „Kladsko, proměny středoevropského regionu“ (formát A3) představuje jedinečnou inovativní a dá se říci i průkopnickou práci. Z pohledu oborové platformy (historická geografie, historická kartografie) a regionálního zaměření nepřekvapí, že za autorstvím stojí právě tato dvě jména: O. Felcman z Univerzity Hradec Králové a E. Semotanová z Historického ústavu AV ČR Praha.

Atlas je klíčovým výstupem grantového projektu „Proměny regionu a města Kladska v dějinách střední Evropy; mapy, plány, rekonstrukce“ (č. 404/02/0489/A). Na díle se podílely česko-polská Kladská komise, Historický ústav AV ČR v Praze, Ústav historických věd PF Univerzity Hradec Králové a Středisko slezských a českých výzkumů Vratislavské univerzity. Jedině takto široká česko-polská spolupráce (např. i s Muzeem Ziemi Kłodzkiej v Kłodzku) umožnila vznik tohoto všestranně zdařilého historického atlasu.

Výběr regionu, který by vyhovoval požadavkům ucelenosti, vnitřní integrity, historické svébytnosti a v neposlední řadě i zájmu širší veřejnosti, nepostrádá logiku. Vždyť které jiné středoevropské historické území zažilo za dobu své existence tolik proměn, ať už ve smyslu geografického vymezení, státní a zemské příslušnosti, nebo v rovině etnických, náboženských a kulturních dějin? Právě Kladsko se jeví být modelovým územím pro sledování proměn středoevropského regionu. Dějinná geopolitická oscilace mezi českým státem, Polskem a Německem (Pruskem), navíc umocněná nestabilitou vlastního autonomního postavení, přirozeně zvyšuje motivaci k jeho poznání. Z pojetí atlasu je patrné, že autoři přistupují ke Kladsku jako k autonomnímu správnímu celku českého státu (byl jím víceméně stále až do prohrané války s Pruskem 1742). Složitost vývoje regionu se snaží postihnout především sledováním a zdokumentováním jeho prostorového vymezení pomocí reprodukcí starých map a plánů. Nástroje, metody a způsob pojetí koncepce díla spočívá v interdisciplinárním přístupu, v němž se prolínají geografie, historická geografie, historická kartografie a environmentální dějiny s historií, historiografií a pomocnými vědami historickými. Tomu odpovídá i ohromné množství citované literatury a pramenů. Jejich počet se blíží 500 položek, což při jejich kategorizaci a tematickém rozdělení může sloužit jako kvalitní přehled a vodítko pro další výzkum. Obsahuje písemné, kartografické a ikonografické prameny české, polské i německé provenience – od čistě geografických přes škálu oborově synkretických až po ryze historické.

Atlas má tři části – textovou (194 s.), mapovou a obrazovou (51 volných listů) a CD-ROMu je vsazených do pevných, důstojných a vizuálně přitažlivých desek. Textová část je pojata šířeji než bývá u klasických kartografických výstupů zvykem. Není tedy pouhým průvodcem metodikou, komentářem map a soupisem pramenů. Kromě nich zde především nalezneme obsáhlé ucelené kapitoly, z nichž každá má charakter samostatného odborného článku. První ze dvou stěžejních kapitol (I.2.) se nazývá: „Územně politický vývoj Kladského kraje a hrabství“, autorem je O. Felcman, přední „středoevropský“ odborník na dějiny Kladska. Nalezneme v ní podrobně analyzovanou problematiku teritoriálních proměn, státoprávního postavení i mocenskopolitických peripetií vývoje Kladska. Druhá hlavní kapitola (I.3.): „Kartografické znázornění Kladska“ je rozbohem jednotlivých reprodukováných starých map sestaveným E. Semotanovou, jednou z vůdčích postav české historické kartografie, dějin kartografie a historické geografie. Kromě těchto dvou hlavních studií stojí za zmínku ještě Felcmanův „Exkurz“ (I.5) do proměn znaku Kladského hrabství.

Mapová a obrazová část atlasu pak představuje jeho „pointu“. Chronologicky uspořádané kartografické a ikonografické materiály provázejí čtenáře vývojem kladského regionu a města Kladska od 16. století do poloviny 20. století. Geografovi může scházet jen srovnání se současným stavem, způsobené absencí nejnovější mapy zobrazující současné realitu. Kromě reprodukováných pramenů se na posledních několika listech můžeme seznámit s rekonstrukcemi typu klasického dějepisného atlasu i s vývojem znaku Kladského hrabství. Poslední součástí atlasu je CD-ROM obsahující digitální podobu všech 80 map atlasu. Tento prvek jakoby symbolicky dotvářel progresivní pojetí a podobu díla. Publikaci bychom tedy mohli bez nadsázky potažmo označit za „moderní atlas starých časů“, který svou interdisciplinární koncepcí, možnostmi uplatnění a estetickým i technickým zpracováním vyvrací běžný pohled laika na historickou vědu jako na vědu popisnou, vyprávějíci děje, konzervativní až anachronickou.

Přínos práce lze vidět v publikování řady méně známých nebo dokonce zatím dosud nikde neotištěných kartografických pramenů (map, plánů, vedut) a zejména v metodologickém přístupu a zpracování atlasu. Nadto výrazně prohlubuje poznání regionu Kladska v kontextu územních a státoprávních proměn střední Evropy. Nový způsob pojetí atlasové tvorby rovněž otevírá další možnosti historicko-geografického výzkumu a netají se ambicemi stát se úvodním svazkem komplexnějšího díla (autoři odhalují obzory výzkumu např. sídelního, hospodářského nebo kulturního vývoje sledovaného území). Podle autorů „Příklady kartografických a ikonografických pramenů Kladska a jejich hodnocení nemalou měrou přispějí k prohloubení výzkumu paměti krajiny a propojení přírody a společnosti v historickém kontextu. Obohatí studium vedlejších zemí a správně samostatných území z pohledu územního vývoje českého státu;...“ (textová část, s. 156).